

Kamaszkoruk legszebb nyara? Kritika? Vita?

A Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft. ténykedése születésének pillanatától élénk viták kereszttüzeiben áll. A legfontosabb magyarországi írószervezetek (JAK, FISZ, Szépirok Társasága) tiltakoztak az Orbán János Dénes ötletéből megvalósuló Íróakadémia példátlan mértékű támogatását, a Szócs Géza hathatós támogatásával „elnyert” pénzek felhasználásának átláthatóságát kifogásolva.

A KMTG léte és büdzséje a róla kiszivárgó vagy éppen transzparens közérdekű adatok napvilágra kerülésekor újabb és újabb polémiákat gerjeszt majd, gyaníthatóan még nagyon sokáig. Legutóbb az *Élet és Irodalom* nyári számai adtak helyet a példátlan sikerre vergődő projektről, e kétségkívül gátlástalan, a fiatal tehetségek támogatását profiul kitűző, abban valós eredményeket is felmutató, de e támogatások mértéketlen és arcpirító felhasználását is evidenciában tartó vállalkozásról.

Kétségtelen, a KMTG létezése egész közép-európaiságunk, főként értelmiségi létmódjaink egyik legfontosabb metaforája lett. Úgy gondolom, a Kerényi Imre-féle tézis szerint kibőjtölt és elérkezett „hét bő esztendő” korszakának igazi ikonja lesz majd egyszer ez a megélhetési szempontokat, elsősorban saját megélhetését szem előtt tartó, kicsit persze a kultúrával is foglalkozó csoportosulás, amelynek működése a rendszerváltás utáni éveink legfontosabb kérdéseit mutatja fel, az arra adott különböző válaszainkat mondatja most fel velünk.

A „lopjunk, de ne nagyon látványosan” elvet minden nap tapasztal-

Enumeráció: Válogatás az Előretolt Helyőrség Íróakadémia tagjainak alkotásaiból, KMTG, Bp., 2016

hatjuk, és ezt régen felváltotta a „miért ne, hisz most mi jövünk” tétel, ennek az elképzelésnek a KMTG valóban csak az egyik, talán nem is a leglátványosabb, és nem is a legnagyobb szabású projektje.

Csak egyetérteni tudok az ellentábor vezérszónokainak megnyilvánulásával, Krusovszky Dénes, Reményi József Tamás, Selyem Zsuzsa, Grecsó Krisztián mind érvényes és számomra elfogadható szempontokat fogalmaztak meg arról, hogy a KMTG-hez tartozni erkölcsi-morális választás, fórumaiba publikálni ideológiai állásfoglalás lett. Ám ahogy minden demagóg tézis, a másik oldal kritikai megjegyzései is tartalmaznak fél igazságokat.

OJD saját érvelése szerint az írószervezetekkel konstruktívan tárgyalni kész módon képzelet el a jövőt, éppen ezért nem is érti a szóban forgó csoportok tiltakozását, hiszen a Kft. nonprofit alakulatként talált meg egy piaci rést, és kapott ott a terveinek megfelelő támogatást. (Ld. bővebben *Veisz Alinda Orbán János Dénessel* készült portréját, Alinda, 2016. április 3.: <https://www.youtube.com/watch?v=0BxLVFcW8gQ>)

Ehelyütt nem érdemes elmorfondírozni azon, hogy OJD és Szócs Géza különböző módon emlékeznek arra, vajon szoros szakmai, mester-tanítvány kapcsolatuk hozzájárult-e vagy sem a támogatás elnye-

réséhez. (Erről ugyancsak bővebben értekezik Krusovszky Dénes *A közép széle és vége: Hozzászólás Reményi József Tamás nyílt leveléhez* című dolgozatában <http://www.es.hu/cikk/2017-08-11/krusovszky-denes/a-kozep-szele-es-vege.html>) Ennél fontosabbak Krusovszky írásának egyéb szempontjai: „De visszatérve az akadémia eltelt másfél évre, azt meg tudjuk állapítani, hogy a majd egymilliárdnyi zsebpénz segítségével, úgy tűnik, csinálnak dolgokat ilyen-olyan színvonalon. Honlapjuk bizonyítja, hogy Tuszványostól Pécsig, és Kárpátaljától az Anna and the Barbies együttes magánfesztiváljának irodalmi jurájáig számos helyen fellépnek oktatók, mentorok és tanítványok. Ezek a helyeken általában bemutatják az *Enumeráció* című monstre antológiát, amit ugyanakkor sajnos a fővárosban, illetve a legnagyobb hazai online kereskedésben sem lehet beszerezni.”

Az Íróakadémia tehát egy vaskos kötettel, az *Enumeráció*val kész betörni a magyar irodalomba, belépése azonban korántsem olyan revelatív, mint a valamikor valóban forradalmi hevülettel viharzó Előretolt Helyőrségé. A kiadvány, amelynek ismertetése elvileg e cseppet sem elfogulatlan recenzió tárgya, állításom szerint minden, csak nem forradalmi, nem friss és nem revelatív. De erről később...

Előtte inkább arról, ami a morális felelősség, az önmagunkkal való szembenézés tárgya, jelesül, hogy a Szentmártoni János szintén az ÉS-ben olvasható vitacikkében, a másik oldalról érkező nagyon kevés érdemi reakció egyikében, sajnos, vannak részigazságok. Lássuk mindezt közelebbről, idézve Szentmártonit: „(Ezeket a kollégáimat melleleg szeretném következetességre inteni: ha már büdös nekik minden olyan pénz és elismerés, amely állami vagy kormányközeli, akkor legyenek büdösek a fideszes polgármesterektől elfogadott kitüntetések, a DIA életjáradékai, az NKA támogatásai stb. is.)”

(Ld. Szentmártoni János: *Az erkölcs bajnokai? Na ne!* <http://www.es.hu/cikk/2017-09-15/szentmartonijanos/az-erkolcs-bajnokai-na-ne.html>)

Valóban, nem elég becsületesnek lenni, annak is kell látszani... Ha másra nem is jó a KMTG-botrányok sora, arra mindenképpen az lehet, hogy mindannyian önvizsgálatot tartunk. Lehet, hogy valóban lejárt, a kultúrában, az irodalmi életben is, a függetlenség, a „középen állás” kora: ebben, ha nem is akarnak, Szentmártoni és Krusovszky valójában egyetértenek. Magyarországon a széteső demokráciáért aggódó, felelősséggel, politikai, erkölcsi felelősséggel, valódi társadalmi szolidaritás iránti igénnyel élő gondolkodó polgárnak kétszer is meg kell gondolnia, mit ír alá, mihez csatlakozik, mihez adja a nevét. Ezután talán még inkább és éppen ezért...

De legyünk ennél is szigorúbbak: hovatovább alaposan és kétszer meg kell gondolnia mindenkinek, az irodalmi élet minden szereplőjének, hogy milyen díjátadóra megy el, milyen támogatást fogad el, milyen fórumon jelenik meg. Úgy tűnik, a petíciók súlyát is csak a teljes feddhetetlenség tudja megadni. A KMTG létéből előnyt kovácsolni, megosztó szerepét a megtisztulás szolgálatába állítani. Mi lenne, ha most jönne el mégis ez az ideális világ? Ha mindez, egy sehol sem kapható, „összetakolt” antológia alternatív valósága, végre egy valódi változás jelképe lehetne. A KMTG védhetetlen ténykedése egy idealista vízióban, ahogy a Független Mentorhálózat létrejötte, szimpatikus és releváns válaszreakciói, egy valódi változás kezdete is lehetne. A megújulás, persze, gúzsba kötve táncolás, források híján, széllel szemben, elképesztően nehéz körülmények között, de az állami támogatást nélkülöző „független” magyar kultúrának most csak egy lehetősége maradt, a teljes erkölcsi megújulás. Erről az alapról, ahogy Fehér Renátó fogalmaz a témába vágó írásában, va-

lóban el lehetne indulni. (Ld. Fehér Renátó: *Mi mind ők voltunk egykor.* <http://www.es.hu/cikk/2017-08-25/feher-renato/mi-mind-ok-voltunk-egykor.>)

Az észrevétel, Szentmártonié, ugyanis sok szempontból jogos is lehet. Nézzünk most szembe mindenel, amit állít. Ha mostantól minden morális állásfoglalás, nem lehet tovább az általa hivatkozott alkukat megkötni, ahogy nem lehet többé szolidaritást, érzékenységet, altruizmust hazudni a tartalmatlanság mögé. Vagy legalábbis szembe kell végre nézni szorongató egzisztenciális kényszerpályáinkkal, egyéni hiúságunkkal. Ha az egység, a társadalomé egyelőre nem lehetséges, nem megvalósítható, akkor maradjon egyelőre, jobb vízió nem mutatkozik, a kettéosztottság. De akkor nem lehet a társadalmi problémákra, a leszakadásra, a rasszizmusra, a kirekesztésre, a nyomorra reflektáló szépirodalmi univerzumot építeni, ha mögötte valójában nincs semmi, csak az esztétikum, a szépen mondás vágya a valamit mondásé helyett. Vegyük végre tudomásul: a szegénység irodalmi reprezentációja, bár kétségtelenül divatos téma a kortárs irodalomban, valójában nem divat, a más-ság elfogadását szépirodalmi szövegekben hirdetni nem kell, hiába az ilendő mainstream európeai világkép része ez, ha utána zárt ajtók mögött zsidózunk, buzizunk, cigányozunk. Minden más, a középen állás, a függetlenség mítosza, az értelmiségi létmód elefántcsonttoronyából irányító purifikátorok hozzáállása cinizmus, vagy csak egyszerűen ostobaság. Még az is lehet, hogy bűn. Ezek azok a részek, ahol OJD akár a Zs-kategóriás horrorfilmek menetrendszerűen érkező baltás gyilkosa, beteheti a lábát, mondhatja azt a kevés kritikai érzékkel alákérdező Varga Melindának adott interjújában, hogy „X vagy Y irodalmi fotehős” véleménye számára érdektelen.

És most az *Enumerációról*... Nemcsak azért nehéz objektívan

ítélni, mert a recenzens láthatóan és deklaráltan elfogult, hanem mert a kiadvány kizárólag szakmai szempontok szerint is kissé utópisztikus. A KMTG antológiáját ugyanis maga a KMTG adta ki, ISBN számmal rendelkezik, ám beárázva nincsen, kereskedelmi forgalomba így nem kerülhet, ami egy reprezentációs adót könnyedén kifizetni tudó vállalkozásnál legalábbis furcsán hat. És bár OJD a terjesztéssel kapcsolatos vízióiról is szólt a vele készült IJ-interjúban, a terjesztés menetéről, neves kiadók korábbi megkereséséről hivatalosan semmit sem lehet tudni. Ami furcsa, hogy miért nem a KMTG-mentorok korábbi köteteit újra kiadó Irodalmi Jelen Kiadó jegyzi ezt a válogatást? A KMTG és az IJ összefonódása nyílt titok, a történetbe lépésük nem okozott volna különösebb meglepetést. Azt hiszem, ez lenne a legkevesebb, ami a KMTG számlájára írható lehetne, szinte semmi. Annak fényében különösen, hogy a mentorok kötetekének újabb közreadásait (pl. Kubiszyn Viktor *Drognaplójá*-nak harmadik kiadását) az Irodalmi Jelen jegyzi.

Mindennek persze a nagy egészben valóban semmi jelentősége, csak hát az Előretolt Helyőrség egykori „kaput-falat bedöntő” mentalitásához képest ez kicsit bénázásnak tűnik. Arról nem is beszélve, hogy egészen friss hír szerint az Előretolt Helyőrség című, sokadik virágzását (Koncz Tamás: *Mennyiségi irodalom.* <https://mno.hu/grund/mennyisegi-irodalom-nagyuzemben-gyartjak-akulturat-meszaros-cegei-2430241>) élő sajtóorgánium 260 ezer példányban jelenik meg mostantól országos terjesztéssel, persze, érthető és általuk is deklarált okokból Budapest kivételével.

Szóval a kötetről... OJD *Előretolt szó* című kis preambuluma, a tőle megszokott retorikai magabiztossággal felskiccelt előbeszéd, mely szerint: „Bizonyára a legtöbb fiatal írók magamra haragí-

tom ezen állításaimmal, de hát én még azok közé tartozom, akik tesznek a polkorrektségre és a megfelelési kényszerre.” (*Enumeráció*, 9.) Ezt értjük, nézzük hát ennek fényében az ezek szerint forradalmi kiadványt, amely végre leszámol a magyar irodalom belterjességével és gyávaságával. Az *Enumeráció* tehát nagy erudícióval elővezetett forradalmi tett lehet. A válogatás koncepciója, még ha OJD meg is dicsérte Nagy Koppány Zsolt szerkesztőit, válogatóit ténykedését, úgy tűnik, az ígértnél kevésbé invenciózus. Zavarba ejtő, hogy a kötet tetemes részében alig találunk csak itt megjelenő szövegeket, még a fiatal tehetségek, OJD „palántái” is részben már megjelent darabjaikkal jelentkeznek.

A „tehetség gondozás eposzaként” hirdetett vállalkozás valójában elég heterogén seregszemle, amelyen sok minden látszódik, de a forradalmi hevület talán kevésbé. Bár OJD a Varga Melindával folytatott beszélgetésben a szöveg újraközlésének koncepcióját is megmagyarázza: „Vannak nekem újabb, sőt legújabb szövegeim is, de arra voltunk kíváncsiak, miként hatnak az egykori »befutó« írárok – azok, amelyek a leginkább visszhangoztak, amikor én is még ifjú titánnak számítottam – ifjabb és még ifjabb pályatársak szövegei között. Az idő múlása, valamint az új kontextusba helyezés új olvasatot eredményezett. Ezek már nem ugyanazok az írárok, mint két évtizeddel ezelőtt. Ez nem egy összedobott könyv, hanem egy jól átgondolt felsorakoztatás. Igen, egy mutatvány, egy 684 oldalas, egykilós könyvmonstrum, 44 merőben különböző hanggal, világgal és mégis, mégis harmóniával. Nagy Koppány Zsoltot úgy dicsértem meg: homéroszi munkát végeztél!” (*Pompás eposz veszi kezdetét, a tehetség gondozás eposza. Varga Melinda interjúja Orbán János Dénessel.* <https://www.irodalmijelen.hu/2017-jan-19-1358/pompas-eposz-veszi-kezdetet-tehetseg-gondozas-eposza>)

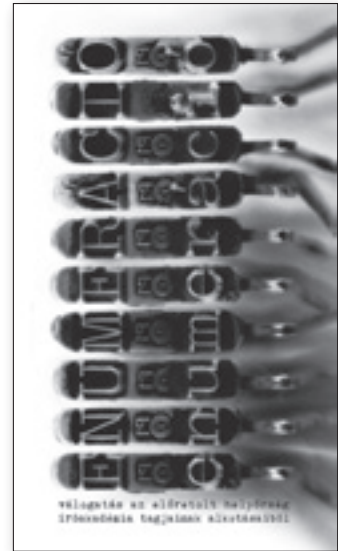
Persze, az eposzi magasságokba emelkedő KMTG névjegyeként valóban lehet olvasni ezt a mustrát, a kiadvány azonban mégiscsak egy „összedobott könyv” benyomását kelti. Ha valaki egyszer majd megírja a KMTG történetét, bizonyonnan értekes könyvészeti adatokat, a csoport kapcsolatrendszerének nélkülözhetetlen forrását találja majd az *Enumeráció*ban. Ám a dolog ennyi, és úgy látszik, ennél nem is több. A labda most OJD-ék térfelén pattog: az „eljövendő szép napok” kiadványainak árnyalniuk kell majd ezt a képet. Ha tudják! Ha másért nem, azért, hogy a KMTG tehetséggondozó szerepét legalább az esztétikai minőség vitathatatlansága igazolhassa.

A kötetet végignyalva ugyanis úgy tűnik, akiről eddig is tudtuk, hogy jó szerző, arról továbbra is hihetjük ezt, aki meg középszerű volt, annak itt „megfuttatott” szövegei az újraközléstől sem lettek jobbak. Az viszont igazi helyőrséges virtusra vall, hogy egy-két valóban tehetséges fiatal alkotó már most jobb szövegei érdekes fénytörésbe állítják mentoraik szerényebb próbálkozásait. Ez az eredmény akár nem is állhatna mesze OJD „szellemiségétől”, higgyük el, miért ne hihetnénk, hogy a Helyőrség „asztalrabaszó” mentalitása, és nem az önkritika hiánya mozgatta a válogató mentor(ok) kezét-szemét.

Ennek fényében azonban az előző helyzetfelmérésével is vitatkoznék: „Egy helyőrség közösségében a kadét is ugyanolyan fontos, mint az őrmester. Vannak itt veteránok és haladók professzionális szövegekkel, míg a legifjabbak színvonala egyenletlenebb: vannak kiforrottabb, vannak csupán ígéretes szerzők. Mi, oktatók nem törekedtünk az alságos tökéletességre, ez nem egy erőltetett, sminzelt anyag, hanem a jelenlegi, a kezdeti fázis hű tükörképe. Az oktatás alig fél éve kezdődött el, kezdetben puhatolózással, ismerkedéssel – még az alapoknál tartunk. De már kiléphetünk a napvilágra, már van mit megmutatni, szégyellnivalónk pe-

dig nincs, klasszikusainknak is vannak zsenjei. (*Enumeráció*, 13.)” Szóval, az eredmény: vannak itt veteránok is „zsenékkkel”!

A „palánták” közül többen valóban figyelemre méltó, közlésre alkalmas (hisz részben már közölt!) darabokkal tűnnek ki. Bese Berna-

dett prózaversei megbízható minőséget hoznak, a *Nagy szerelem* című Romeo és Júlia-parafrázis különösen szellemes. Birtalan Andrea lírai is kvalitásos fiatal szerző portréját rajzolják meg. Közülük a *Slamdekalógus* egészen rendben van, más kérdés, hogy most minden távolabb áll a KMTG-től, mint ez az egykori lazaság. Ennek fényében különösen tanulságos, hogy OJD a slammerek szabadságát a „szemforgató” és belterjes kortárs irodalom állóvizét felforgató irányként definiálja, miközben az *Enumerációt* olvasva összességében szinte semmilyen felforgató irány nem bontakozik ki előttünk. Bálint Szilárd itt közölt versei is ötlettről és invencióról árulkodnak, Bék Timur pedig láthatóan valódi tehetség, minden itt közölt darabja el is éri a közölhetőség színvonalát. Polgár Kristóf szellemes, nagy nyelvi erőt felmutató lírájában is vannak még lehetőségek. Fehér Boldizsár kisprózái (különösen *A Triangulum felta-*

lálása és A méterbizottság) abszurd ötletességükkel tűnnek fel. Erdélyi Dorina ifjúsági regényének (*Totális képzavar*) részlete, bár nem forradalmi, de tisztességes kísérlet. Hernádi Anna Borbála versei (pl. *Apróhirdetés*) üdítő, friss, közhelyektől mentes hangot működtetnek. A mentoráltak közül a kritikusnak legalábbis ők voltak emlékeztetése, a többiek cáfoljanak rá a recenzens figyelmetlenségére! Nekik pedig remélhetőleg nem ez az iskola, ez a „tűzben edzett” indulás lesz pályájuk csúcsa.

Ami a mentorokat és a „tábornokokat” illeti... A majd hétszáz oldalas kiadványból szemezgetve, az továbbra is látható, hogy Orbán János Dénes formai bravúrokra épülő költészete bőven felülmúlja jellemének gyengeségeit, hogy Farkas Wellmann Éva és Endre megbízható minőséget előállító, magabiztos lírikusok. Hogy Muszka Sándor humora nemcsak a stand up és az alkalmi költészet talaján él meg.

Ám Csenger Leventéről a fáradt és sablonos, a Helyőrség eredeti szellemétől nagyon is idegen transzszilvanizmus ihletettségében fogant szövegei nem rajzolnak árnyaltabb képet, mint a prózájáról eddig tudottak. Úgy tűnik, a legérdekesebb biográfiai adat vele kapcsolatban még mindig az, hogy 2014 nyarán a tokaji írótaborban leütötte Kukorelly Endrét. Cáfoljon rá pályájának új szakaszával ő is, ha tud!

A KMTG mentoraként is működő Sayfo Omar széles körben ismert, nem minőség nélküli külpolitikai újságíró, a felkészült külpolitikai zsurnaliszták egyike (ilyenből ma a kellenél kevesebb van), Közel-Kelet szakértő. Politikai elkötelezettsége evidens, azt nem érdemes firtatni, külpolitikai újságíróként nem is tilos állásfoglalását hangoztatni. Nem is politikai irányultsága és KMTG-mentorsága a furcsa, inkább idevágólogatott szövegeinek műfaja. Azok ugyanis nagy jóindulattal is publicisztikák, de mindegyik inkább a saját műfajuk közé illeszkedik. Ugyan-

az az érzésem Farkas Adrienne írásait olvasva. Farkas dokumentarista, inkább jegyzetként funkcionáló írásai egy nagyjából azért mégiscsak irodalmi antológiában kicsit kilógnak a sorból. Azt sejtetik, hogy a mentorok bármilyen műfajú szövegét leközlík, hogy a dolog reprezentatív legyen, ami nem baj, de hiányérzetet kelt a kötet valódi célját és megkomponáltságát illetően.

Hisz Sayfo Omar és Farkas Adrienne képzett újságírók, önmagában nem problematikus, hogy egy irodalmi akadémián szövegekről szóló kurzusokat tartsanak, tehetségekkel foglalkozzanak. Ám a dolog ad hoc jellege, mit is tanítanak és ki nek ezen az akadémián, kicsit mégiscsak lelepleződik itt. Hisz e fórumon nem elsősorban újságíró képzés folyik, folyhatna persze, az alapító okirat éppenséggel azt is elbírná, ahogy sok minden mást is elbírt, de mindez eddig mégsem derült ki belőle. Mindebből egy látszódik kristálytisztán: nyilvánvaló terheltségei ellenére a KMTG-kötet akár lehetne jó is, a morális gyengeségnek az irodalmi szövegen nem kell látszódnia. De a koncepciónélküliség, az ötletelenség, sajnos, tényleg látszódik, ezt pedig nem az elfogultság mondatja a kritikussal.

Azt persze érteni lehet, hogy többen úgy gondolják, a dolog egy idő után túlmutathat önmagán. Szabó Borbála a tehetséggondozó mentora egy vele készült interjúban így fogalmaz: „Részben ez is rajtam csattant, hiszen én – ezúttal is – a lövészárkok között futkosó köztes figura vagyok: sok szeretett művészbáratom van, akik számára bizonyos okokból elfogadhatatlan ez a szervezet, miközben a KMTG-ben is csomó helyes, tehetséges ember van, akiket megszerettem. Még ha el is ismerem, hogy mindkét félnek van igazsága, ez a kultúrharc nem az én harcom, és úgy döntöttem, hogy nem is fogom megvívni. Nagyon szívesen tanítok és írok, és ezért elfogadok fizetést.” (*Verrasztó Mariann interjúja Sza-*

bó Borbálával. <http://www.origo.hu/kultura/20170320-interju-szabo-borbala-iro-dramaturggal.html>)

Hasonló flow-élményről számol be blogján Nádas Krisz KMTG-mentor is: „A KMTG ügyvezetője, Tímár Alpár egyébként azt mondta, azzal is győztem meg a zsűrit, hogy a magam erejéből tartok ott, ahol, és nem vártam meg, hogy mások segítsenek megvalósítani az álmaimat. Lesett állal hallgattam. Komoly? Tényleg annak örülnek, hogy én a magam útját járom magánkiadásban? Ez inkább szitokszó szokott lenni...” (Ld. <http://www.krisznadasiwrites.hu/blog/hivatalos-kmtg-mentor-blogjat-olvasod/>)

Megértem, mert szeretném megérteni a naivitást, az ártatlanságot, de úgy gondolom, itt és most már nem lehet ártatlannak maradni...

Néhány mentor személye, választása pedig a recenzensnek kifejezetten fájdalmas és érthetetlen. A valaha filmkritikusként is egészen kiváló, néhány éve prózaíróként berobbanó, szövegeivel méltán figyelmet keltő, gyógyult drogfüggőként a rehabilitációs programokban vállalt szerepéhez kapcsolódó értékválasztásaival is tiszteletet kivívó Kubiszyn Viktor szerepvállalását hónapok óta képtelen vagyok elfogadni. Nem vagyok ezzel egyedül, Selyem Zsuzsa a KMTG létét körüljáró írásai egyikében hasonló gondolatokat fogalmaz meg. „A három könyv közül az egyik a *Drognapló* harmadik kiadása. Számomra az egyik legérvényesebb könyv a kilencvenes évek Budapestjének sűrűjéből. Azt hittem, aki ilyen könyvet tud írni, eszébe nem jut, hogy nevét adja egy olyan intézményhez, amelyiknek az alapítója és vezetője a teljes szolidaritáshiányt és a hatalmasok iránti szervilizmust tekinti munkamódszerének.” (Ld. Selyem Zsuzsa: *Ők majd bevedenek.* <http://www.es.hu/cikk/2017-08-25/selyem-zsuzsa-ok-majd-bevedenek.htm>)

A *Drognapló* (a most az IJ kiadásában újra megjelenő *Drognapló!*) és

BECSÜLET, BÁTORSÁG, KÍMÉLET

Lovas Ildikó:
Rózsaketrec. Próza,
Forum, Újvidék, 2017

a *Foglaltház* az én fontos könyveim is. Hiszem, hogy az elmúlt évtized kortárs magyar irodalmának meghatározó szövegei. Kubiszyn prózája olyan szépirodalom, amely igazi téteket mozgat, igazi állapotleírást ad, mindehhez igazi szolidaritást mutat fel. Nem azt a szépelgő, műmájér altuizmust, amelyet a magyar irodalom újabbban, bűvópatakként, nagyon üdvözlendő módon egyébként, felszínre törő, majd folyóvá dagadó szociografikus irányzatának néhány pozőre nyújthat nekünk. Nem azt a kép-mutató kirakatliberalizmust, szerepként magunkra rángatott toleranciát, amelyet Szentmártoni vagy OJD rónak fel „nekünk”. Nem értem, bár szívesen megérteném Kubiszyn Viktort...

Az *Enumeráció* című kötet sok minden. Fiatal és kevésbé fiatal, jó és középserű (égbekiáltóan rossz szöveg valóban nincs benne!) alkotók antológiája, könyvészeti képesség, amely terjeszthetlenségével és elérhetlenségével kelt figyelmet. Mindenekelőtt láttelep a mai magyar kultúrpolitikai helyzetről, az is lehet, hogy egy korszak jelképe.

Bízunk benne, hogy egy rövid és letűnő korszaké, amelyből egy tisztább és átláthatóbb kulturális élet születik majd. Tudjuk, a gödör aljára érve, a legmélyebből tudunk igazán dobbantani.

Fedje néhány év múlva a feledés sötét függönye, fiatal szerzőinek pedig csak azt kívánhatjuk, kamaszkoruk legszebb nyara után ne rosszkedvük tele jöjjön el. Így legyen...

■ **Kovács Krisztina:** kritikus, irodalomtörténész. 1976-ban született Békéscsabán. A Szegedi Tudományegyetem magyar-történelem-régészet szakán végzett. Szegeden él, a Magyar Irodalmi Tanszék munkatársa. Kutatási területe: térelméleti szempontok az 1930-as évek prózájában.

Lovas Ildikó legújabb kötetében nemcsak életszagú írásokat tár közönsége elé, hanem értékrendeket is ütköztet egymással, ami sokszor morális vetülettel bír. Mottóját Csáth Gézától kölcsönzi, mely gesztussal nem pusztán szabadkai kötődésére utal, s nemcsak az első nyugatos nemzedék Vajdaságból elszármazott nagyjait idézi, hanem saját művei plaszticitását és erejét is előrevetíti. „Rossz az az érzés, amelyet a körömmel kapart pléh csikorgása kelt. Jó dolog a hidegről bejövet a kályha mellett kezét dörzsölni és dicsérni a szép fehér havat” – olvasható az idézet, mely egyúttal a *Rózsaketrec* címen összegyűjtött munkák értelmezéséhez is kulcsot ad. Lovas látszatra jelentéktelennek tűnő, apróbb élethelyzetekről, régi tárgyakról, emlékekről, mindennapi tapasztalatokról ír, de ezek a felszíni jelenségek komoly tartalmakat foglalnak magukba, s az egyes szám első személyű elbeszélő egy letűnt világ és a jelen erkölcsiségéről vagy épp erkölcstelenségéről, az ősök által ránk hagyományozott tudással való élés avagy visszaélés felelősségéről vall.

Az egyes szövegek vegyes műfajiságot mutatnak: olvashatjuk az írásokat novellaként, tárcaként, átmeneti jellegű tárcanovellaként vagy akár esszéként is (sőt, a gondolatritmusok révén több bekezdés szabadversként ugyancsak fölfogható), miután az általában egyes szám első személyű narrátort szerepeltető művek elbeszélő részeket, leírásokat és értekező jellegű, olykor politikai-történelmi referenciával bíró gondolatmeneteket egyaránt tartal-

maznak. Bár a kötet alcíme „próza-ként” határozza meg a műfajt, a kifejezést vonatkoztathatjuk az elbeszélés mód stílusára – egyszerű, prózai, őszinte és szabatos – és a tárgyalt témakörökre, az első megközelítésben hétköznapiak tűnő történetekre is, (a Kosztolányi Dezső által szintén hirdetett) „a kevesebb több” közismert művészi igazsága jegyében.

A szerző három nagyobb egységbe csoportosítja szövegeit: *Nem, Igen* és *Talán* az egyes szakaszok címe. A különböző ciklusokban közölt írások számos párhuzamot, áthallást tartalmaznak, így például a *Talán* darabjaiban akadnak visszautalások a *Nem*-ben olvasható gondolatmenetekre. A kötet azonban nem pusztán a ciklusokkal – ideértve a címeiket, az oda-visszautalásokat, sőt a többször megjelenő hősöket – játszik el, de kép és szöveg párhuzamos olvasásának lehetőségeivel is. A *Rózsaketrec* illusztrációit családi fényképek adják, s az egyes írások mindig arra a fotóra reflektálnak, amely a soron következő oldalakon szerepel. A tárcanovellák sok esetben a képek leírásával indulnak, melyekhez a szerző történeteket rendel. E történetek az egyes szám első személyű narrátor családjának múltjába kalauzolnak, gyakran egybeolvadva a történelmi emlékezzettel, szűkebb értelemben Szabadka és környéke sorsával, főként a 20. század második felében. A fényképek többségén a szereplők még fiatalok, akik életük hajnalán

komoly elvárásokkal és reményekkel tekintenek a jövőbe. A narrátor mindegyik külön hangsúlyt fektet, hogy aztán annál erősebb kontrasztot képezzen a ténylegesen bekövetkezett eseményekkel: a remények ugyanis sokszor nem válnak valóra, a fiatalság elúszik, a történelem viharai gyakran megakadályozzák a beteljesüléseket. Egyedül az otthonról hozott erkölcsiség, a nevelésből és a hitből fakadó tartás lesz az, ami megmenti a fényképeken szereplőket a kiégéstől és a keserűségtől.

A családi eseményeket földidéző narrátor mindemellett saját jelenéről is vall. A fotók leírását a jelen perspektívájából teszi, a múltbeli pillanatot óta eltelt idő ismeretében pedig végzetes tudással bír, s ezzel a sajátos hatalommal el is játszik: az adott felvétel hősről állítja, hogy még fiatal, erős és bátor, aztán előreszalad az időben, érzékelteti a szereplő esendőségét és a sors kiszámíthatatlanságát. Néhány önreflexiós betétet követően pedig újra visszatér hőséhez, aki akkor még – amikor a kép készült – fiatal, erős és bátor volt. Ezt a körköröséget az idősíkok közötti váltakozáson túl a nyelv is mutatja, hiszen a mondatok refrénszerűen ismétlődnek, az első oldalakon olvasható tételmondatok pedig (a múlt eseményeinek leírásával, valamint a jelenben megfogalmazott önreflexiók előrehaladásával) újabb jelentésárnyalatokkal bővülnek. Az általában a fényképekhez kapcsolódó kiinduló helyzetrajzok végül összetett metaforákká alakulnak, s az egyedi, egyszeri és egyszerű jelenségek bemutatása gyakran filozofikus kérdéskörök fölvetéséig jut. A *Rózsaketrec* írásai tehát mind az egyes szövegek, mind a kötet egésze szintjén mutatják a körköröséget, mely szerkezeti megoldásba a játékba hozott képi illusztrációk ugyancsak kapcsolódnak.

A *Nem*-ciklus (s egyúttal a kötet) indító darabja szintén egyszerű életképpel nyit: az egyes szám első személyű elbeszélő ül bedőlt

téglakerítése tövében. Onnan bámulja a konyha ablakát, majd beszél a nagyanyja által horgolt csipkefüggönyről, végül újra a kertről és a kerítésről. Ekkor mondja ki először a határozott NEM-et: „Nem kellenek kerítések.” (8.) A kerteket a magyarok előszeretettel kerítésekkel választják le, míg a hollandok például csak kiültetett növényekkel jelölik ki a birtokhatárokat. A kerítés hiába van bedőlve, az alapja beton, ami „telivér”, szilárd a szó konkrét és átvitt értelmében egyaránt. A szöveg előrehaladtával a „kerítés” szó jelentése fokozatosan bővül: valaminek a hatalmába kerítés lesz, amikor például az elbeszélőt hatalmába keríti a félelem. Hiába kerítette be ugyanis a kerítés a várost, a tájat, ahova a főhős született, „történekdolgok”, azaz kitört a délszláv háború. Ezen a ponton az eredetileg védelmet nyújtó (be)kerítés egyszerre jelenti ebbe a korábbi védelemben tett hit megkérdőjelezését és az ezzel járó félelmet, valamint a háború (történelem) betörését a privát szférába („Idegenek voltunk az életünkben, amiről mások döntöttek.” 16.), melyet a szöveg elején megrajzolt kert szimbolizál. Az első mondatokban ábrázolt kert tehát újabb értelmet nyer: az egyéniséget, az identitást, a gyökereket is jelenti, illetve a családot, a házat és a hazát.

Az elbeszélő a szorongásról elmélkedve olvasmány- és filmélményeit idézi föl, egészen az identitás problémáig jutva gondolatmenetében. Mindezt a kerítés-metafora és a NEM-ek kimondásának ismétlődése egyaránt erősíti: „Identitás. Erőről beszélne a kerítés, ha tudna. Az én identitásomról, ami megsérült tegnap a tóparti séta közben. Megsértették azzal a félelemmel, amit éreztem. Azt hittem, tévedek. Miközben tudtam, hogy nem tévedek. Akkor a világ téved. Az nem lehet. Nem.” (14.) A cikluscím tehát az identitás-probléma tükrében már azt a kérdést is fölveti, hogy mi az, ami NEM szeretne lenni az egyes

szám első személyű elbeszélő, amivel NEM kíván azonosulni, amit NEM érez és NEM is akar érezni. Az elutasítás gesztusa révén fölhúzza a kerítést, azaz meghúzza a határt, határozottá téve saját kontúrjait, ezáltal is rögzítve identitása kereteit.

A tóparti sétára vonatkozó mondatokat előreutalásként is értelmezhetjük a kötet címadó írására, amely azonban már a második, *Igen*-ciklusban szerepel, s a boldogságkeresésről, illetve a férfi-nő kapcsolatáról szól. A *Rózsaketrec* című szöveg a kötet borítójával is párbeszédet folytat: a fekete vonalak a ketrec, illetve a kerítés kifejezésekre asszociáltatnak, a piros ruhás kislány képe pedig a gyermeki ártatlanságra, valamint a női sebezhetőségre utal. A kislány ennek tükrében fehér háttér előtt áll, melyet csak közelíti a kerítést szimbolizáló feketeség, de nem ér el: a fehér és a fekete tartomány közé ékelődik ugyanis a szerző neve és a cím. A borító színvilága ugyan csak az alapértékekre hívja föl a figyelmet: és élet jó és rossz dolgaira (fehér és fekete), valamint az ezek között lavírozó ember sorsfeladataira (vörös, azaz többek között az élet, a vitalitás, az erő színe).

Mónika Beáta, az írás főszereplője – aki az esszéyszerű mű gondolkodója, narrátora és fölfogásomban a szerző alteregója is egyben – a Palicsi-tónál tesz kirándulást, amikor meghallja egy társaság hangos nevetését. „A nőt nem szabad pórázon tartani, mert szaladgál jobbra-balra. Ketrecben kell tartani” (25.) – olvasható a felütés, mely (mint később kiderül) egy intellektuális-nosztalgikus méltóságba betörő nyers kinyilatkoztatás hangja. A szentencia megfogalmazóinak, a „boldogságrablóknak” harsány és baljós nevetése előtt Beáta épp egy olyan rózsakertecbe kénytelen menekülni, amilyen régi kedves vendéglője teraszát díszítette. A rózsza a nő megfeleltethetőjévé lesz, a kertecbe zártság pedig nem csak a rabság, de a védelem, valamint a gyermeki ártatlan

világ (babaház) jelképeként egyaránt fölfogható. Az intim szférába betörő durva férfiminőséget képviselő hangok azonban elülnek, a „gyilkosok” eltűnnek, a nőnek pedig megadatik a lehetőség arra, hogy elinduljon, s megtalálja végre saját ösvényét. A megbocsátáson keresztül a boldog, felnőtt életre mondhat ezáltal IGEN-t, amint az nevében is benne rejlik.

A Mónika Beáta név ugyanis többek között erről a belső győzelemről, és boldogságért való megküzdés követelményéről szól: a két keresztnév egyenrangúságot is sugall, vagyis egyenlő erőviszonyokat a két minőség között. Míg a vezetőknév-ként működő keresztnév (Mónika) „vitattott eredetű, több jelentéssel is rendelkezik”, a második név, az igazi keresztnév (Beáta) „Szűz Mária Boldogságos melléknévének a latin megfelelőjéből származik”, s azt is jelenti egyúttal, hogy a főhős „csak másodsorban” lehet boldog. A név tehát determinál (amire határozottan reflektál az elbeszélő), súlyos örökség, áldás és átok egyszerre. Viselni – az ősök tisztelete miatt is – kötelesség, feladat, sors és kihívás. Az elbeszélő keresi a jó irányt, miközben küzd önmagával. „Csak a hülye hiszi azt, hogy az ember képes megváltoztatni önmagát. Kicsit lehet. De alapvető dolgokban lehetetlenség. És a tájékozódás, a helyes irány megtelelése alapvető dolog. Vagy van, vagy nincs. Bennem nincs” – szögezi le Mónika Beáta (252.), mikor tévelygéseiről számot ad. Ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy „küldetése van”, a belső harcot pedig nem adja föl: „csak annyi kell, hogy reggel fölbredjünk. És ha van második nevünk, és ha a második nevünk a boldogság, akkor minden szaron keresztül fogjuk rágni magunkat, [...]” (253.) A felismeréshez, önmaga erejének fölméréséhez, valamint (ezzel összefüggésben) kételyei eloszlatásához azonban szükség volt arra a brutalitással rokonítható élményre, amit a nők kertecben

való tartásáról megjegyzett nyers támadás okozott a lelkében.

Már az utolsó, a *Talán*-ciklus darabjait gazdagítja az *Emigránsok* című szöveg, ahol ismét Mónika Beáta a főszereplő, aki ezúttal az egyes szám első személyű elbeszélővel kerül interakcióba. Kettejük párbeszédét akár belső dialógusként is fölfoghatjuk, két különböző, egymással többé-kevésbé ellentétben álló énrész (a gyermeki és a felnőtt, a jó és a rossz stb.) beszélgetéseként. Mónika Beáta keresztény rabszolgákról olvas, s erről faggatja a narrátort (a felnőtt-ént), aki válaszként pszichológiai jellegű manipulációval él. Nem ad feleletet a föltett kérdésre, helyette szándékolt hallgatásával hatalmi játszmat folytat: igyekszik elbizonytalanítani partnerét, kikökeníteni őt komfortzónájából, hogy „diadalt” arathasson fölötte. „Nem kell ehhez ismerni a kérdezőt. Nem kell tudni, milyen a vérmeiséklete [...] Csak saját magunkról kell tudni. Azt kell tudni, hogy bírunk kelő ideig kussolni. [...] Kivárni. Ehhez az kell, hogy kellőképpen dög tudjál lenni. Számító, hideg dög” (291.) – reflektál saját viselkedésére, nyíltan vállalva (legalábbis önmaga előtt) a gonoszságot.

Mónika Beátát ugyancsak ebből a szenttelen perspektívából jellemzi, megosztva az olvasókkal a szereplő nevében rejlő elrendeltetés-jelleget, amit korábban, a címadó szövegben, egyes szám első személyben maga a hősnő adott elő, erős érzelmi telítettséggel. „Dögnek kell lenni. El kell árulni mindenkit. A barátánomet is. Erre tanít az élet. Ki kell várni, hogy aki kérdez, válaszoljon is” (292.) – jegyzi meg kíméletlenül, elárulva nem pusztán Mónika Beátát, hanem saját magát is. Ezt követik a narrátor (a felnőtt-, a manipulátor-én) önvallomásoként egyaránt fölfogható sorok, melyekben empátiahiányos viselkedését legitimizálja. De nemcsak fölmenteni kívánja ezzel magát, illetve tisztára mosni lelkiismeretét, hanem keserű ítéletet

mond a környezetéről, tágabb értelemben a társadalomról is. Ebben a társadalomban ugyanis az a „normális”, aki gonosz, s nemhogy nem fordul oda embertársai felé, de még meg is akarja őket semmisíteni/alázni lélektani hatalmi játszmákkal: „Én normális ember lettem. [...] Kigyógyultam a barátságokból, a hit-

ből, az emberek iránti bizalomból. Megtanultam elfogadni a tényeket, a valóságot. [...] A normális ember nem hisz. A normális ember figyel, összeszűkül pupillával, akár egy ugrásra kész állat, figyeli a másik embert, uramisten, a barátánom! [...] Duderászni kezdek, hogy ne halljam meg a lelkem sikoltását, ami fáj, végigsuhint rajtam, akár egy korbács.” (293–294.)

Az egyes szám első személyű elbeszélő lelke még sikolt, nem kárhozott el tehát teljesen. Még visszafordítható az a folyamat, melyet a szerző „normálissá válásként” jellemez, de elég erőteljes áthallásokat tartalmaz a fausti útra vonatkozóan. Aki még nem adta el a lelkét teljesen (például a fogyasztói társadalom látszatokra épülő, hamis elvárásainak), nem vált korrupciók áldozatává, annak fáj, amikor egy másik embernek ártani kényszerül. Képes tehát még az empátiára, nem vakította el „siker, pénz, csillogás”,

hanem lát és érez, mélyen, belülről. „Amióta normális vagyok, azóta du-dorászok” (295.) – reflektál arra az önmagával folytatott küzdelemre, melyben a tét a lelke, illetve a hite, az a hit, melyet (kapcsolódván a kötet többi írásához) őseitől örökölt. Mónika a „szív-lélek” ember, a romlatlan – voltaképp abnormális, aki talán nem nőtt föl igazán, s megmaradt gyermeknek –, míg az elbeszélő már megízlelte a cinizmus világát, ahol közöny, pszichopata torzulások, személyiségzavarok uralkodnak, mely tapasztalategyüttest az „árulás” fogalmával írja le: „Aki normális, az a legelső polcra pakol minden nehéz dolgot, mert tudja, hogy különben leszakad. A legelső polcon foglal helyet a lelkiismeret, a bajtársiasság, az önzetlenség, a vitakészség, amiben a vitát követően elfogadjuk, ha legyőztek bennünket. A legfelső polcra helyezve üldögél a júdásszellem, a beszélgetésben való hümmögés és a félrenézés.” (295–296.) A „normális emberek” képesek az egész életüket árulásban végigélni, legfőképp persze önmaguk elárulásában, melyet sokszor észre sem vesznek. Mert bármennyire is kívánnak gyilkosok lenni (nyerő helyzetbe kerülni), bármennyire is akarnak uralkodni, voltaképp csak áldozatokká válnak. Mónika Beáta „szerethető naivitása” lefegyverzi ezt a gonoszt, a rideg cinikust, aki harminc ezüstdénárért eladta a lelkét. Így aztán az önmagában olyannyira biztos egyes szám első személyű elbeszélő kénytelen lesz megszólalni, megtörni az uralmát biztosító, jelképes „csendet”, s fölfüggeszteni a kegyetlennek szánt játszmát.

Hasonló tematikát folytat a kötetben soron következő, *Bátorság* című szöveg is. A bátorság fogalma egyébként is kulcsszava az összeállításnak: a fényképen szereplő családtagok többsége bátor, karakán jellem, akik szembe mernek nézni sorsukkal, vállalják feladataikat, kitartanak örökségük és erkölcsiségük mellett. Az esszé/novella elbeszélője

a becsület fogalmát is említi, mint a „leghomályosabb kifejezések egyikét”, majd utal a szigorú neveltetés ismertetőjegyeire: „kihúzza magad, egyenes derékul ülve kell megenni a zsíros kenyeret.” (308.) Az egyszerűbb, dolgosabb, épp ezért mindenüket sokszorosán megbecsülő emberek etikai mércéjét vázolja, akik születésnapokkor ünneplőbe öltöznek, nem keresik a könnyebb utat, nem hazudnak, cselekedeteikért vállalják a felelősséget, és főként erős hittel rendelkeznek. Az életük szakrális szintre emelkedik, mindennek „megadják a módját”, s ezáltal a hétköznapiak is elnyerik a maguk méltóságát és értékét. A felnőtté válás beköszöntével aztán „lassan és egyszerre tör be az életbe a kétségbeesés” (309.), a hitből már tévhit lesz, sőt tévhit (többes számban), a szentek (és velük együtt a szentség) pedig eltűnnek. „Lassan tölti meg a felnőtt embert az üresség. Vonszolja maga után, mintha súlya volna, az ember meg, mint egy tehetetlen báb, megy utána, nem keres és nem talál sem támaszt, sem vigaszt” (310–311.) – foglalja össze a szöveg narrátora azt a fausti folyamatot, mely a Mónika Beátát manipulálni kívánó elbeszélőnek egyaránt sajátja volt.

Ám a megváltás lehetősége ebben az írásban is fölsejlik: „A nagy igazságok, akár a szentek cselekedetei, bennünk élnek akkor is, amikor már elfeledkeztünk róluk. De ehhez múlnia kell az időnek, kopnia kell az embernek.” (311.) A becsület és a bátorság kulcsszavakhoz végül a kímélet társul, s ebben a hármásban a fogalmak egymást kölcsönösen feltételezik. Akikből ugyanis kihuny a becsület (elárulták önmagukat, gyerekkorukat, gyökereiket és hitüket), azokban bátorság sincs, így aztán „a kíméletet sem ismerik”. A *Bátorság* című szöveg záró bekezdése – mely a főntebb idézett sorokat a „legfontosabb leckeként” határozza meg – talán nem véletlen került kiemelt pozícióba, hiszen a kötet hátoldalaán ugyancsak ezekkel a mondatok-

kal találkozhat az olvasó: „Természetesen ez, a legfontosabb lecke, pontosan annyit ér, amennyit az utolsó lehetünk, amivel a nemlétbe zuhanunk: semennyit. Hiszen eltűnünk. Azonban mégsem mindegy, honnan zuhanunk.” (313.)

Lovas Ildikó részben szembe-megy a trendekkel, amikor nem az egyéniség és/vagy az identitás szét-hullásáról, illetve elbizonytalanodásáról beszél, hanem az egységről, az örökségként hozott belső erő-ről, amihez újra és újra vissza lehet, sőt kell térni. Az ő elbeszélője és hőse is keresi ugyan önmagát, de a múltba való termékeny visszatekintés (ellentétben az üres nosztalgizással) egyúttal a jövőre vonatkozóan is irányt mutat. A Mónika Beátát manipuláló narrátor például nem fél szembenézni saját ürességével sem, és elvégezni azt az önfeltá-ró, sokszor fájdalmas lelki munkát (komoly belső küzdelmet), melynek során megtalálhatja azokat a valódi tartalmakat, amelyek a narcisztikus cinizmust, az örökös hatalmi játszmákban való gondolkodást kiszoríthatják, s ezáltal eljuttathatnak akár a boldogság megtalálásához is.

■ **Arany Zsuzsanna** (Szombathely, 1976): irodalomtörténész. Közel másfél évtizedig kutatta Kosztolányi Dezső munkásságát, kiadta az író halálos ágyán följegyzett beszélgetőlapjait, valamint nemrég megjelent Kosztolányiról szóló életrajza is. A 20. század eleji magyar irodalom korszakának kutatása mellett filozófiai kérdések (pl. a Gonosz megjelenési formái) szépirodalmi vonatkozásaival foglalkozik.